

NAKNADNA (EX POST) EVALUACIJA

Uloga policijskih službenika u suočavanju sa džihadistima povratnicima

Uvod

U Evropi postoji ozbiljna i sve veća zabrinutost zbog potencijalnog porasta broja povratnika iz tzv. kalifata. Predviđa se da će muškarci, žene i djeca željeti da se vrate u svoje staro susjedstvo: pojedini povratnici će možda biti uhapšeni; neki će biti razočarani, traumatizovani ili ispunjeni grižom savjesti, dok će ostali biti posvećeni radikali, pa čak i pritajeni teroristi.

Evropske zemlje moraju biti spremne da:

1. prime i prate povratnike (procedure i protokole);
2. procijene rizike koje nose povratnici, njihove slabosti i potencijal za uspješnu resocijalizaciju;
3. ublaže rizike i otpočnu njihovu resocijalizaciju (izlazni programi);
4. sprovedu mjere i intervencije u cilju zaštite porodica i vršnjaka povratnika i da zaštite širu javnost.

Ove aktivnosti su u nadležnosti brojnih institucija i organizacija, a ne samo policije. Ali, kada je riječ o uključenosti policije, koje su odgovornosti i doprinosi potrebni?

U ovom radu Centar za izvrsnost Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN Savjeta Evrope) dijeli nalaze Radne grupe za policiju i krivično gonjenje Mreže za osveščivanje o radikalizaciji (RAN POL) zasnovane na sastanku održanom s iskusnim policijskim službenicima u Diseldorfu, Njemačka, 30. i 31. marta 2017. godine.

SKRAĆENICE

AIVD	Holandska opšta obavještajna i bezbjednosna služba
CVE	Suzbijanje nasilnog ekstremizma
HTS	Hajat Tahrir al-Šam
ISIS	Islamska država u Iraku i Siriji
NCTV	Holandski nacionalni koordinator agencije za bezbjednost i antiterorizam
NVO (NGO)	Nevladina organizacija
NPCC	Nacionalni savjet šefova policije
RAN CoE	Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji
RAN POL	Radna grupa za policiju i krivično gonjenje Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji
RAN YF&C	RAN Radna grupa za omladinu, porodice i zajednice
RAN	Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji
TPIM	Mjera za istraživanje prevencije terorizma
VERA	Procjena rizika od nasilnog ekstremizma

Ovaj rad su napisali **Steven Lenos** i **Marjolein Keltjens** iz Centra za izvrsnost Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji.

Stavovi izraženi u ovom radu pripadaju isključivo autorima i ne moraju uvek odražavati stavove Centra za izvrsnost Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji, Evropske komisije ili bilo koje druge ustanove ili učesnika u radnoj grupi RAN POL.

Uvod u ovaj rad

Ovaj dokument je izradila Radna grupa RAN POL (ključna tačka RAN POL je policija i krivično gonjenje¹ i zasnovan je na iskustvu policije. Čitaoci kojima je namijenjen jesu policijske snage u Evropi, svi koji rade s policijom ili na izradi politike za policiju ili stavove, uključujući i ulogu policije..

Ako se povratnik vrati u rodni kraj i nije pritvoren u zatvoru...

...mora da živi u društvu.

... lokalno, u kući, u susjedstvu, možda s roditeljima i mlađom braćom, šeta ulicom, sreće ljude, vraća se u školu da bi stekao diplomu i mogao da nađe posao.

Da li imamo povjerenja u povratnika koji slobodno šeta ulicom? Da li smo sigurni u njegove namjere? Postoji li rizik da je možda i dalje radikalizovan? Ili će se radikalizovati? Možda će taj povratnik početi da regrutuje ostale, da jača lokalne ekstremističke mreže ili čak da spontano postane nasilan odnosno prema instrukcijama neke terorističke organizacije kao što su Islamska država ili Al Kaida? Kako možemo da organizujemo uspješnu resocijalizaciju, povlačenje ili deradikalizaciju? Da smanjimo rizike? Da li su svi svjesni situacije, te obaviješteni i pripremljeni za svoje uloge?

U Diseldorfu je RAN POL okupio policijske stručnjake koji su podijelili iskustva i naučene lekcije.

Četiri teme

Posle kratkog uvoda o povratnicima, ovaj dokument će biti usredsrijeđen na ulogu i doprinos policije u ispunjavanju sljedeća četiri zadatka:

1. Prikupljanje informacija i pripreme nakon nečijeg odlaska u Siriju i Irak, prije povratka i nakon povratka
2. Procjene
3. Izlazni rad
4. Obezbjedenje i zaštita

Postoje brojni faktori koje treba uzeti u obzir u ove četiri oblasti, npr. multiagencijska saradnja. Ovo nijesu potpuno novi izazovi, kao što nijesu novi ni neophodni odgovori. Zbog toga će lekcije prethodno naučene i podijeljene u okviru RAN zajednice praktičara takođe imati važnu ulogu². RAN EXIT i RAN Omladina, porodice i zajednice su dvije radne grupe s iskustvom koje se naročito odnosi na ovu temu.

¹ Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN) (12. maj 2017). Radna grupa za policiju i krivično gonjenje Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji RAN POL. Preuzeto s https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-pol_en

² Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN) (12. maj 2017). Tematska dokumenta i politike. Preuzeto s https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers_en.

Uspostavljanje okruženja

U ovom trenutku broj povratnika iz Sirije i Iraka je ograničen. Međutim postoje indicije da su neki ljudi spremni da se vrate, a to nijesu uradili iz više razloga. Nekim potencijalnim povratnicima nije dozvoljeno da odu niti da uđu u zemlju porijekla/prvobitnog prebivališta. Oni znaju da bi mogli biti uhapšeni čim stignu. Neki će se preseliti na neka druga ratna područja, dok će drugi poginuti u ratnim sukobima. Ima i onih koji žele da se vrate kući, a njihovi roditelji pri tome traže podršku vlade. Većina zemalja nije previše zainteresovana da im izađe u susret, a neke zemlje čak pokušavaju da uvedu zabranu ponovnog ulaska.

Ipak, neizbježan je porast broja povratnika koji su živjeli i borili se s Islamskom državom ili organizacijom Hajat Tahrir Al Šam (HTS) koja je povezana s Al Kaidom, a od ranije je poznata kao Džabhat Fateh Al Šam ili prije toga kao Džabhat Al Nusra.

Nijesmo sigurni šta će donijeti budućnost. Na sastanku Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN POL) u Diseldorfu policija se osvrnula na iskustva i zapažanja sadašnjih povratnika. Njihove okolnosti su različite i drugačije. Saznali smo da su nedavni povratnici (tj. u posljednjih nekoliko godina) iz nekoliko zemalja često razočarani takozvanim projektom kalifata i da su umorni od života u ratnoj zoni ISIS-a. Međutim, većina nije deradikalizovana, što znači da se izgleda nijesu udaljili od radikalnih islamističkih ideologija; često se ponovo povezuju sa starim radikalnim kontaktima i mrežama.

Istraživanje njemačke Federalne kriminalističke policije (BKA)³ i iskustva drugih zemalja pokazuju isti mješoviti obrazac. Međutim ponekad se mogu zapaziti i određeni zajednički elementi:

- Mnogi povratnici su razočarani tzv. kalifatom, ali ne i njegovom ideologijom i antizapadnjačkim pogledom na svijet;
- Stare mreže i kontakti ne dočekuju povratnike kao heroje;
- Ni u drugim zajednicama nijesu dočekani s dobrodošlicom;
- Povratnici su ponekad izloženi pritisku i zastrašivanju od strane lokalnih ekstremističkih mreža ili Islamske države;
- Postoji sve veće preklapanje s kriminalnim grupama;
- Povratnici ne žele da omoguće uvid u njihove aktivnosti u Siriji ili Iraku;
- Porodice i povratnici se povezuju s policijom i vlastima radi podrške oko povratka, ali nakon što povratnici stignu, ti kontakti i želja za saradnjom s policijom i vlastima često nestaju.

³ Njemačka Federalna kriminalistička policija (BKA), Savezna kancelarija za zaštitu Ustava (BfV) i Hesenski obavještajno-bezbjednosni centar za borbu protiv ekstremizma (HKE). (2016). Analiza pozadine i procesa radikalizacije među osobama koje su iz islamističkih motiva napustile Njemačku i otputovale u Siriju ili Irak (verzija od 4. oktobra 2016), 29–30. Preuzeto s <https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/Publikationsreihen/Forschungsergebnisse/2017/AnalysisOfTheBackgroundAndProcessOfRadicalization.pdf?blob=publicationFile&v=2>

Nedavni povratnici imaju drugačiji profil i veći rizik

Oni koji će se vraćati ubuduće možda će imati drugačiji profil u odnosu na prvi talas povratnika. Postoje i razlozi zbog kojih treba smatrati da budući povratnici predstavljaju mnogo veći rizik po nacionalnu bezbjednost, što je istakla Holandska opšta obavještajna i bezbjednosna služba AIVD u svom radu o povratnicima iz 2017. godine⁴.

Ovii povratnici predstavljaju mnogo veću prijetnju nego što je to ranije bio slučaj; duže su ostali u zoni sukoba, prošli su obuku o oružju, stekli su borbeno iskustvo i izgradili svoju džihadističku mrežu. Oni su prekaljeni ratnici i moguće je da su prošli ne samo vojnu, već i ideološku obuku. Ovo je tačno čak i za djecu povratnike staru samo devet godina, koja su doživjela ratne traume i prisustvovala pogubljenjima i kažnjavanju: neki od njih bili su čak primorani da vrše egzekucije. Holandski nacionalni koordinator za bezbjednost i borbu protiv terorizma (NCTV) i AIVD objavili su izvještaj o toj djeci⁵ kako bi podigli svijest o izazovima i rizicima tzv. „mladunčadi kalifata“.

Više hitnosti, veći rizici, više rada: oslanjati se na isprobane pristupe u borbi protiv nasilnog ekstremizma (CVE) i izlazne strategije

Slika 1 (strana 6) preuzeta je iz biltena „Sveobuhvatni pristup povratnicima“⁶ koji je objavio holandski CT koordinator. Pristup povratnicima je uglavnom isti kao pristup koji se razvija i unapređuje za radikalizovane pojedince koji su htjeli da putuju ili su spriječeni da odu u takozvani kalifat. Holandski stručnjaci navode da je postojeći pristup multiagencijskog upravljanja pojedinačnim slučajevima već operativan.

Na sastanku RAN POL stručnjaci su ponovo istakli značenje korišćenja postojećih struktura i procedura: *Nijesu nam potrebni drastično novi pristupi i institucije. Treba da sa snažnijim ubjedenjem usvajamo uspješne pristupe i da ih prilagođavamo kako bismo mogli da se bavimo povratnicima.*

Vidimo da se povratnici često vraćaju u sredinu koja im je poznata i u kojoj imaju poznanike, prijatelje i kontakte. To znači da gradovi iz kojih su ljudi otišli mogu da očekuju da će se neki od njih i vratiti. Postoje određeni gradovi koji bi prvi trebalo da se pripreme za povratnike.

⁴ Holandska Opšta bezbednosno-obaveštajna služba (AIVD). (2017). Fokus na povratnike. Preuzeto sa https://english.aivd.nl/binaries/aivd-en/documents/publications/2017/02/15/publication-focus-on-returnees/Terugkeerders+in+beeld_ENG_WEB.pdf

⁵ Nacionalni koordinator za bezbjednost i borbu protiv terorizma (NCTV) i Opšta bezbjednosno-obavještajna služba (AIVD). (2017). Djeca Islamske države: Indoktrinacija maloljetnika na teritoriji pod kontrolom Islamske države. Preuzeto s https://english.aivd.nl/binaries/aivd-en/documents/publications/2017/04/26/the-children-of-isis.-the-indoctrination-of-minors-in-isis-held-territory/WEB_Minderjarigen_bij_ISIS_ENG.pdf

⁶ Holandski nacionalni koordinator za bezbjednost i borbu protiv terorizma (NCTV). (2017). Sveobuhvatni pristup povratnicima. Preuzeto s https://english.nctv.nl/binaries/Factsheet%20NCTV%20Terugkeerders%20ENG_tcm32-244754.pdf

O multiagencijskoj saradnji, zajedničkim obavezama, različitim ulogama policije i ovom dokumentu

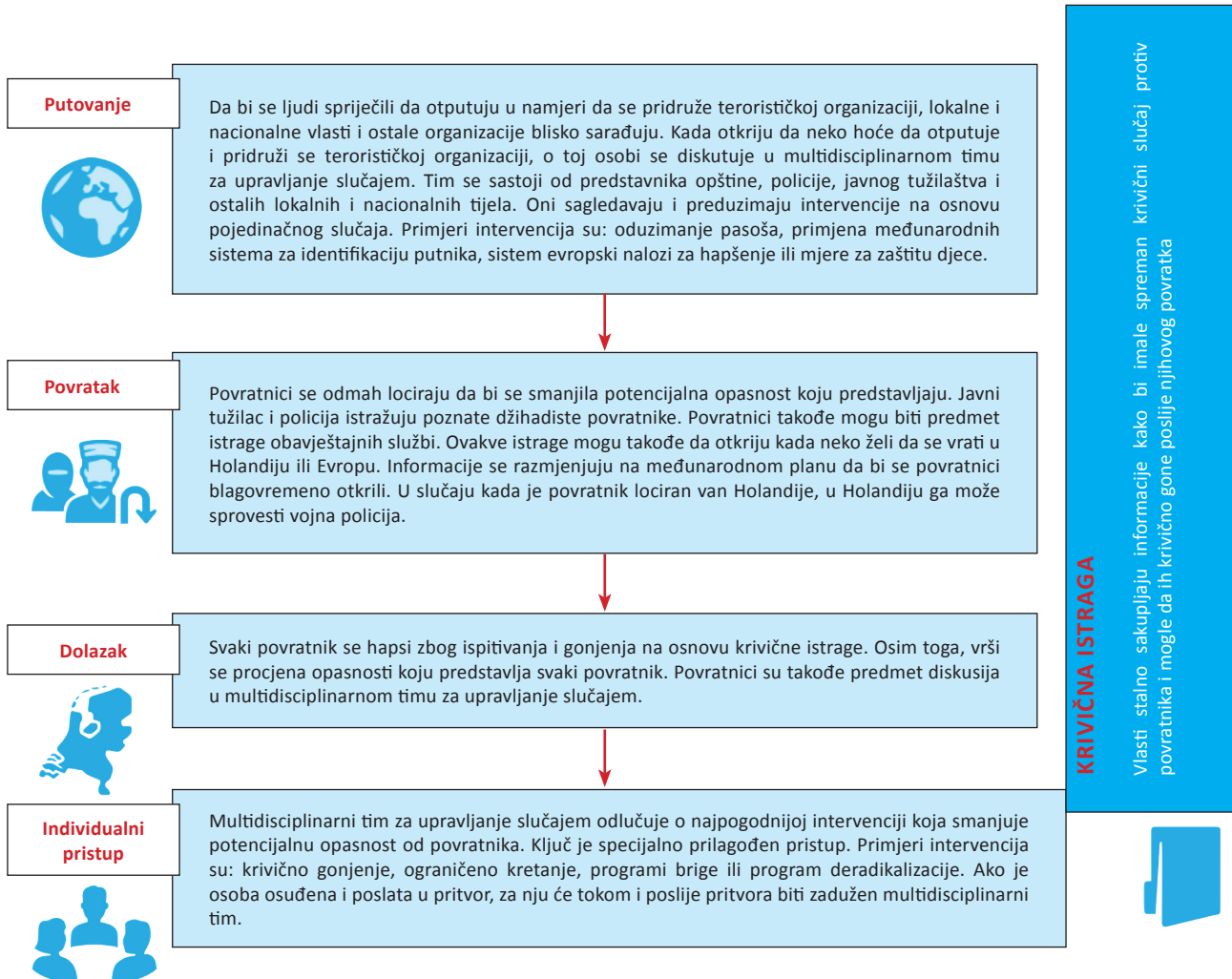
Uspješna prevencija i izlazni rad zahtijevaju usklađene aktivnosti i intervencije svih uključenih vladinih i nevladinih organizacija. Iz domena aktivnosti i intervencija koje su potrebne, vidimo da u Evropi vladaju različita mišljenja o tome da li je ovo osnovni zadatak policije ili ne.

Multiagencijske šeme treba da obuhvate policijske i nepolicijske aktere. To treba organizovati iz perspektive zajedničke odgovornosti. Policajci su na lokalnom nivou često u dobroj poziciji da pokrenu i olakšaju neophodnu multiagencijsku saradnju. Svi akteri i organizator multiagencijske saradnje treba da funkcionišu iz istog okvira. To znači da nije uvijek moguće definisati šta je uloga policije, a šta nije. Čak i kada nešto nije u nadležnosti policije, policija treba da bude upoznata i da koristi istu zajedničku definiciju izazova i multiagencijskih reakcija. Zbog toga ovaj dokument sadrži i informacije u kontekstu koji prevazilazi strogo definisanu ulogu policije.

Uloga policije

- Usled nedostatka kadrova i sredstava, obavještajne agencije zahtijevaju od policije da prate sve potencijalno rizične pojedince.
- Pošto su mnogi povratnici povučeni, postoji potreba za stalnim praćenjem i sakupljanjem informacija na lokalnom nivou. Policija može to da organizuje i olakša, odnosno da služi kao veza između obavještajnih agencija, lokalnih uprava i ostalih lokalnih organizacija i institucija.
- Policija može da bude inicijator, podržavalac ili organizator neophodne multiagencijske saradnje.

Slika 1: Holandski pristup povratnicima

1. Prikupljanje informacija i pripreme za nečiji odlazak u Siriju i Irak, prije povratka i prilikom povratka

Izazov

Uprkos tome što se ljudima ne može zabraniti da putuju u Siriju, Irak ili ostala džihadistička ratna područja, ipak preostaje još mnogo posla. Postoji rizik da će se braća i sestre, odnosno vršnjaci naći na meti i biti vrbovani iz inostranstva. Roditeljima je neophodna podrška u suočavanju s ovim traumatičnim događajem ili usmjeravanje o načinu kontaktiranja sa članom porodice u Siriji ili Iraku.

U brojnim zemljama je naučena teška lekcija zbog toga što nije obavljena pravilna procjena ranjivosti i otpornosti braće i sestara, odnosno vršnjaka: zabilježeno je uspješno lančano vrbovanje kao kada su tri sestre krenule za svojim bratom i kada su prijatelji krenuli putem svojih vršnjaka, koristeći iste mreže za vrbovanje i krijumčarenje i iste džihadističke kontakte.

Također postoji potreba da se prikupe informacije o onima koji su otišli: šta oni rade u inostranstvu? Da li možemo procijeniti njihove istinske namjere o povratku? Da li bi oni mogli da izgrade društveni krug koji će im pružiti priliku za resocijalizaciju, deradikalizaciju ili povlačenje u odgovarajućim slučajevima? Možemo li da osnažimo porodicu kako bi postala faktor zaštite i podrške i kako bi se zaštitila ostala djeca i sin ili ćerka povratnik?

Rješenja i pristupi

Otvoriti dosije i pripremiti policijski i multiagencijski okvir

Treba otvoriti dosije za sve pojedince koji odu da bi se olakšalo praćenje i istraga, kao i prevencija i resocijalizacija.

- Potražiti postojeći multiagencijski okvir koji obezbjeđuje platformu za prikupljanje i procjenu informacija od različitih aktera i koji može da posluži kao arena za diskusiju i izradu specijalno prilagođenih programa intervencije.
- Upotrebiti postojeće šeme, jer je moguće da one već imaju povjerljive radne odnose, radne procese i protokole koji će pomoći u ostvarivanju traženih rezultata. Svijest i povjerenje između multiagencijskih aktera i njihova efikasnost mogu se ojačati obukom o povratnicima za ključne aktere u multiagencijskoj saradnji. Povratnicima s djecom biće neophodna multiagencijska saradnja za zaštitu djece i sprečavanje zloupotrebe.
- Postojeće protokole za razmjenu informacija treba provjeriti korišćenjem slučajeva iz realnog života. Ukoliko se ispostavi da protokole treba poboljšati ili objasniti, to treba i uraditi. Ovo bi takođe moglo da ispita da li je postojeće zakonodavstvo dovoljno dobro ili ga treba izmijeniti.

**Zanimljiva praksa:
 Podrška za kolege**

Lokalna policijska jedinica u Hagu izradila je koncept „Podrške u borbi protiv terorizma, ekstremizma i radikalizacije“ gdje policijski stručnjaci pružaju savjete kolegama koji nijesu temeljno upoznati sa ekstremizmom i povratnicima. Policajci koji pružaju podršku dostupni su za savjete 24 sata dnevno. Postoji i interni priručnik za sve policajce s uputstvima koja treba pratiti u slučaju kada se neki pojedinac nađe na meti radikalizacije i želi da se pridruži terorističkom pokretu. Jedno od poglavlja zove se „Šta uraditi kada se povratnik pojavi na radaru“ i navodi koga treba kontaktirati i šta treba registrovati u policijskom sistemu.

Međutim, sve ovo je usmjereno na praćenje i istragu, ali prilikom pripreme u obzir nijesu uzeti prevencija ili deradikalizacija.

Stupiti u kontakt s putnikom i porodicom

U Orhusu (Danska), Bavarskoj (Njemačka), Holandiji i na drugim mjestima u Evropi policija pokušava da stupi u kontakt s porodicama čim neki njihov član otputuje. Oni to mogu da urade i ranije tokom procesa, u prethodnoj fazi, kada se roditelji i ostali zabrinu zbog rizika od potencijalne radikalizacije i vrbovanja. Porodica uglavnom ima potrebu da shvati situaciju, način na koji mogu da vrate svoje dijete i šta će se dogoditi kada dijete ponovo kroči u svoju zemlju. Kontakt s porodicom treba da ostvare policajci koji posjeduju relevantne vještine i stručni su, kao što su policajci zaduženi za porodična pitanja ili policajci od povjerenja u zajednici. Iako će se oni predstaviti kao policajci, njihov glavni zadatak jeste da podrže porodicu u policijskim pitanjima.

Ključ je izgradnja odnosa s povratnicima i njihovim porodicama. To znači da policajci treba da budu pragmatični: ličnost i postojeći odnosi policajaca su važni, a ukoliko postojeći poredak ne funkcioniše, onda tog policajca treba zamijeniti ili zamoliti drugu agenciju ili instituciju da stupi u kontakt s porodicom. Policija ne mora uvijek da bude ta koja će izgraditi ovaj odnos, ali ona treba da bude uključena.

Zanimljiva praksa:

Šest Čaldinijevih ključnih principa uticaja

Na sastanku RAN POL učesnici su čuli prezentaciju o dodatoj vrijednosti primjene pregovaračkih tehnika u talačkoj krizi kako bi se izgradio uspješan odnos s osobama koje su neprijateljski nastrojene prema policiji. Kako možete da ubijedite takvu osobu da podijeli informacije i da sarađuje s policijom i ostalim agencijama? Prezentacija se usredsrijedila na pažljivu primjenu šest principa uticaja (**dosljednost, reciprocitet, dopadanje, društveni dokaz, autoritet i nedostatak**) preuzetih iz knjige Roberta B. Čaldinija Uticaj, psihologija ubjeđivanja⁷. Moramo naglasiti da su tehnike uticaja prepoznate kao potencijalno veoma korisne u uspješnom pristupu i vršenju uticaja na povratnike i njihove porodice. Ove tehnike su već ili bi trebalo da budu sastavni dio policijskog nastavnog programa; u nekoliko zemalja se policajcima zaduženim za prevenciju nudi i kratak kurs za obnavljanje znanja.

Prijem djece

Djeca se prvenstveno posmatraju kao žrtve. Međutim na osnovu događaja u Siriji i Iraku vidi se da i djeca od devet godina takođe predstavljaju rizik, bilo kratkoročni ili dugoročni. Ukoliko su otac ili majka povratnici u pritvoru ili zatvoru, prioritet je zaštititi djecu. Za svu djecu povratnike potrebna je procjena i možda posebna briga, na primjer u vezi s potencijalnom traumom ili nastavkom školovanja. Iz tog razloga dijete mora da bude procijenjeno iz nekoliko perspektiva, a nekada su potrebni mjeseci, pa čak i godine prije nego što se rizično ponašanje ispolji. Naučene lekcije iz iskustva s djecom vojnicima i djecom žrtvama porodičnog nasilja ili seksualnog zlostavljanja ukazuju na tretman putem dugoročnog bavljenja i intervencije koji sprovode specijalizovani stručnjaci, a ne policajci. Uloga policije jeste da odredi kako treba raditi s djecom koja su možda svjedoci, žrtve ili počinio. Iz iskustva policije sa zloupotrebom djece i porodičnim nasiljem gdje je policija angažovala stručnjake sa specijalizovanim, osjetljivim pristupima možemo naučiti sljedeće: princip „ne čini zlo“ nas upućuje da treba izbjegavati postupke koji bi mogli da izazovu sekundarnu traumu i naknadnu povećanu ranjivost.

U zatvoru? Prilika za izgradnju odnosa

U većini zemalja promjene u zakonodavstvu podrazumijevaju da putovanje u Siriju i Irak potpada pod zakone o terorizmu. Stoga u većini zemalja povratnici će biti zadržani u pritvoru i biće im izrečena zatvorska kazna. To je šansa za pristup ovakvim pojedincima. U pojedinim dijelovima Njemačke policajcima je dozvoljeno da se približe povratniku već tokom zatvorske kazne i da pokrenu dijalog o izlasku iz zatvora i resocijalizaciji. Ima smisla pokušavati da se održi kontakt s povratnicima u svim fazama: prije odlaska, dok borave u inostranstvu, po dolasku, u zatvoru i nakon oslobađanja iz zatvora.

⁷ Wikipedia. (24. mart 2017). Robert Cialdini. Preuzeto s https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Cialdini

Dok su povratnici na izdržavanju zatvorske kazne policajci imaju vremena da s porodicom porazgovaraju o tome šta će se desiti kada povratnici izađu na slobodu. Relevantna pitanja treba da obuhvataju: „Šta želite za svog sina ili ćerku?“, „Kako posmatrate svoju ulogu?“ i „Kako možemo da vam pomognemo u tome?“ Naravno, neće sve porodice ili partneri biti otvoreni za ovakav dijalog, ali bez obzira na to, treba pokušati da im se približimo. U pojedinim zemljama na sjeveru i zapadu Evrope policajci su akteri koji vode ove razgovore. To bi svakako mogao da obavi i opštinski službenik iz NVO: Za policiju je bitno da uspostavi vezu s akterom koji se bavi povratnicima ili njihovim porodicama.

Uloga policije

- Policija doprinosi osjećanju hitnosti u vezi s povratničkim pitanjem i pomaže da se podigne svijest i razvije stručnost o načinu postupanja s povratnicima.
- Po dolasku povratnika policija će ga uvijek kontaktirati, a može se dogoditi i da bude priveden radi ispitivanja. Putem ovog kontakta policija može da procijeni povratnikove potrebe i potencijal za saradnju te da primijeni principe uticaja da bi uspostavila vezu koja će rezultirati pouzdanijim informacijama i boljim prilikama za angažovanje i kooperaciju.
- Iz perspektive policajaca sprovode se dva procesa:
 - I) praćenje i istraga;
 - II) prevencija i rad s povratnicima i njihovim porodicama;
 - o uspostavljanje kontakta s povratnicima i njihovim porodicama što je ranije moguće u procesu i postarati se o zaštiti njihovih braće i sestara;
 - o izgraditi odnos s porodicom ili zamoliti neku drugu agenciju da to uradi;
- Raditi s policajcem zaduženim za porodična pitanja, s policajcem iz zajednice ili za prevenciju, pa čak i s kontaktom van policije;
- Treba voditi računa o tome da policajci budu upoznati s protokolima i posjeduju neophodnu stručnost za rad u multiagencijskom okruženju s povratnicima i domaćim radikalizovanim pojedincima.

2. Procjene: rizik, opasnost, ranjivost, potencijal za promjene

Izazov

Policajci moraju da razmotre sljedeća pitanja: „Ko je ova osoba?“, „Kakva su njihova kretanja – postoji li nešto što bi moglo da se upotrijebi protiv njih na sudu?“, „Kakve su njihove namjere i planovi?“ i „Da li je ova osoba opasna ili je neko ko se kaje i želi da se ponovo uklopi u društvo?“

U širem smislu u diskusiji su zabilježena dva tipa procjene:

- početna ocjena koju obavlja obavještajna služba uz pomoć policije i ostalih, usredsređujući se pretežno na rizike i prijetnje;
- kasnije u procesu na lokalnom nivou procjena o tome da li je potreban specijalno izrađen program za ublažavanje rizika u cilju resocijalizacije, povlačenja i deradikalizacije.

Rješenja

Prvi izazov ili zadatak jeste krivična istraga i analiza prijetnji u smislu nacionalne bezbjednosti. Ovo treba da obuhvati elemente relevantnih fizičkih, odnosno psiholoških potreba ili problema. Početnu procjenu rizika može da obavi obavještajna služba.

Takođe postoji nekoliko modela za procjenu rizika koji se primjenjuju u radu policije i multiagencijskoj saradnji: na primjer, VERA 21⁸, ERG 22+ i IR46. Svi oni rade sa spiskom pokazatelja za razne faktore: (i) uvjerenja i stavovi, (ii) kontekst i namjera, (iii) istorijat i sposobnosti, iv) posvećenost i motivacija, i (v) zaštitne okolnosti (preuzeto iz VERA).

Princip „kanalisanog usmjeravanja“ u Velikoj Britaniji koristi okvir koji obuhvata 22 faktora⁹ koji mogu da navedu nekoga da uradi jednu ili više sljedećih stvari: (i) da se uključe u terorističku grupu, stvar ili ideologiju; (ii) da razviju namjeru o nanošenju štete; ili (iii) da razviju sposobnost nanošenja štete.

- Većina alatki barata istorijskim podacima, što policiji može da pomogne u prepoznavanju promene ponašanja tokom vremena. Problem kod većine povratnika jeste to što postoji praznina u podacima tokom njihovog boravka u takozvanom kalifatu. Zbog toga je još bitnije započeti ponovnu procjenu osobe nakon njenog povratka, dopunjujući te podatke informacijama zasnovane na njenim postupcima.
- Na sastanku u Diseldorfu stručnjaci su napomenuli da bi željeli potvrdu da li se alatke za procjenu rizika mogu upotrebljavati za procjenu žena i maloljetnika.
- U vezi s pitanjima o tome kako i kada treba ispitivati maloljetnike, trebalo bi da iskoristimo iskustvo stečeno u slučajevima koji uključuju djecu, porodično nasilje i zlostavljanje djece.

Lokalna procjena rizika, potreba i potencijala za promjene

Procjena na lokalnom nivou ne treba da se usredsrijedi isključivo na rizike. Namjera je da se podrži procjena rizika, ali bi trebalo i da pomogne u stvaranju posebno prilagođenih planova za pojedince. Prema tome, određeni dijelovi procjene mogu se usmjeriti na brigu i resocijalizaciju.

⁸ Vlada Kanade. (2009). VERA: Procjena rizika od nasilnog ekstremizma i SPJ instrument. Odluke o procjeni rizika od nasilnog političkog ekstremizma februar 2009. godine, Otava. Preuzeto s <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2009-02-rdv/index-en.aspx#Appendix>

⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova (2012). Kanal: Okvir procjene ranjivosti. Vlada V. Britanije. Preuzeto s https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/118187/vul-assessment.pdf.

Zanimljiva praksa:

Procjena u multiagencijskoj bezbednoj kući

U Hagu (Nizozemska), procjena rizika i analiza mreže obavljaju se u multiagencijskom okruženju u nadležnosti lokalne opštine zajedno sa tužiocima, policajcima i ostalim partnerima zaduženim za zaštitu djece, za uslovnu kaznu, brigu i bezbjednost. Procjena je smišljena tako da se bavi ozbiljnim, višestruko problematičnim slučajevima i funkcionije prema formuli „Jedna porodica, jedan plan, jedan direktor“, a primjenjivala se i prije nego što se pojavio problem s povratnicima.

Ko vrši procjene na lokalnom nivou?

Na raspolaganju su razne opcije. Procjenu može organizovati:

- policija,
- lokalna vlast,
- tijela sa zajedničkom odgovornošću.

Podjela informacija i procjena

Podjela informacija je uvijek izazov. Ponekad se to lakše ostvaruje na nivou praktičara nego na nivou rukovodioca. U različitim zemljama koriste se različita sredstva da bi se to postiglo. U Velikoj Britaniji, zatvorena sudska saslušanja omogućavaju dijeljenje povjerljivijih informacija. Britanska policija takođe isprobava kako funkcionije bliska saradnja sa službama za mentalno zdravlje u takozvanim Centrima za mentalno zdravlje¹⁰. U Holandiji se primjenjuje IR46 model s ukupno 46 pokazatelja. Prvo se rezultat određenog pokazatelja daje bez otkrivanja izvora i konkretnog ponašanja. Danska koristi multiagencijske sigurne kuće, pri čemu dijeljenje informacija ne samo da je dozvoljeno, već je i zakonska obaveza.

Postoji i mogućnost rada s tačnom „formom riječi“, odnosno dogovorenim izrazima koji na nešto ukazuju implicitno kako bi „prečišćene“ informacije mogle da se dijele.

Dodatne informacije dostupne su u naknadnoj evaluaciji RAN POL iz 2017. godine¹¹ o učešću policije u multiagencijsko dijeljenje informacija i rad.

¹⁰ Nacionalni savjet šefova policije (NPCC). (n.d.). Pilot centri za mentalno zdravlje. Preuzeto s <http://www.npcc.police.uk/NPCCBusinessAreas/TAM/MentalHealthPilotHubs.aspx>

¹¹ Mreža podizanja svijesti o radikalizaciji (RAN). (2017). RAN POL ex post evaluacija: 'The role for police officers in multi-agency working and information sharing' Preuzeto s https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-

Uloga policije

- Da nastavi da objašnjava ostalim akterima **zašto** su određene informacije potrebne ili zašto policajci ne mogu da podijele određene informacije.
- Da služi kao karika s obavještajnim službama.
- Savjetovanje ostalih aktera o (ličnoj) bezbjednosti.
- Iako policajci možda posjeduju krajnje relevantne informacije i stručnost za procjenu, oni definitivno nijesu jedini koji treba da obave procjenu.

3. Izlazni rad: smanjivanje rizika i nuđenje alternative

Izazov

Povratnicima se mora pomoći da se resocijalizuju – čak i povratnici koji idu u zatvor u jednom trenutku će se vratiti u društvo. U tom trenutku nudi se izbor: ne raditi ništa ili pratiti odnosno pružiti pomoć u izlaznom radu i resocijalizaciji. Resocijalizacija je od vitalnog značaja ne samo zato što vodi povratnike da postanu „dobri građani“ već, što je još važnije, zato što je to jedna od rijetkih pozitivnih strategija za smanjenje rizika od nasilnog ekstremizma. Resocijalizacija i rehabilitacija čine društvo bezbjednijim.

Identitet radikalizovanih pojedinaca često je u potpunosti prožet ekstremizmom. Ideali, društveno okruženje i svakodnevno zanimanje, koji svi definišu nečiji identitet, isključivo su posvećeni radikalnom miljeu. Da bi pojedinci uspjeli da sve ovo ostave iza sebe, mora se ponuditi održiva alternativa. Zbog toga proces izlaznog rada obuhvata kako dekonstrukciju ekstremističkog konteksta, tako i konstrukciju neekstrimističkog konteksta.

Rješenja

Ovo nije potpuno nov izazov i ne treba pronalaziti potpuno nova rješenja. U određenoj mjeri mogu se primijeniti lekcije naučene iz rehabilitacije ostalih „neradikalizovanih“ zatvorenika. Još važnije jeste to što mnoge zemlje u okviru EU već imaju organizacije i projekte uključene u povlačenje i deradikalizaciju nasilnih ekstremista¹².

¹² Mreža za podizanje svesti o radikalizaciji (RAN) (12. maj 2017). The RAN Collection: Exit strategies. Preuzeto sa https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/ran-exit-strategies_en

Radna grupa RAN EXIT je u dva dokumenta navela neke od osnovnih lekcija za uspješan izlazni rad: *Minimalni metodološki zahtjevi za izlazne intervencije*¹³ i *Uspostavljanje izlazne intervencije*¹⁴. Svaki slučaj u izlaznom radu mora biti posebno prilagođen konkretnim okolnostima. U tom smislu se pripreme za izlaznu intervenciju povratnika ne razlikuju od ostalih slučajeva. Međutim pošto su povratnici možda iskusili nasilje, bili traumatizovani ili prošli vojnu odnosno ideološku obuku, moguće je da će biti potrebne i neke dodatne mjere.

Ove mjere obuhvataju sljedeće:

- Mentalna ili fizička pomoć. Povrede ili traume, kako fizičke, tako i mentalne, treba da budu tretirane prije bilo kakve izlazne intervencije.
- Povratnici iz Islamske države prošli su ideološku obuku. Iako su nereligiozni radnici u izlaznom programu savršeno sposobni za razgovor o ideologiji, podrška teologa ili imama mogla bi da bude korisna.
- Možda će biti neophodne dodatne bezbjednosne mjere za bezbjednost radnika izlaznog programa i šticićenika. Više detalja dostupno je na strani 6 naknadne evaluacije *Uspostavljanje izlazne intervencije*.

¹³ Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji. (2016). RAN EXIT ex post paper: 'Minimum methodological requirements for exit interventions'. Preuzeto sa https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-exit/docs/ran_exit-ex_post_paper_london_15-16032016_en.pdf

¹⁴ Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji. (2017). Naknadna evaluacija RAN EXIT ex post paper: 'Setting up an exit intervention'. Preuzeto s https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-exit/docs/ran_exit_setting_up_exit_intervention_berlin_13-14_022017_en.pdf

Uloga policije

Uloga policije u izlaznom radu i resocijalizaciji zavisice od zemlje i od odnosa s povratnikom. Uspješnost izlaznog rada u velikoj mjeri zavisi od povjerenja i spremnosti štićenika. U većini država članica EU izlazni program pod pokroviteljstvom vlade nailaziće na izazove u pogledu povjerenja u očima ciljne grupe. Ovo se naročito odnosi na povratnike koji su često bili u zatvoru i koji su i dalje pod strogim nadzorom iste vlade. Međutim pošto su praćenje i zaštita paralelni zadaci tokom procesa resocijalizacije povratnika, policija ne smije biti isključena.

Razlikujemo tri zasebne uloge koje policija može da ima tokom procesa izlaza i resocijalizacije.

- Policija koordiniše i upravlja multiagencijskim izlazom
 U pojedinim zemljama (npr. u njemačkoj saveznoj pokrajini Bavarskoj) koordinacija izlaznog programa i resocijalizacije je nadležnost policije. U ovom slučaju policija odlučuje koja NVO će biti uključena u sprovođenje izlazne intervencije. Prednost ovakve organizacione strukture jeste to što policija ima veću kontrolu u praćenju procesa resocijalizacije i aspekte bezbjednosti. Mana ovog bliskog odnosa s policijom jeste to što može da ograniči spremnost štićenika na saradnju. Ovaj nedostatak je razlog za ozbiljnu zabrinutost: kao što je jasno navela RAN EXIT radna grupa, štićenici se ne mogu natjerati da se povuku ili deradikalizuju.
- Policija koordiniše i upravlja multiagencijskim izlazom
 U pojedinim zemljama (npr. u nemačkoj saveznoj državi Bavarskoj), koordinacija izlaznog programa i resocijalizacije je nadležnost policije. U ovom slučaju, policija odlučuje koja NVO će biti uključena u sprovođenje izlazne intervencije. Prednost ovakve organizacione strukture jeste to što policija ima veću kontrolu u praćenju procesa resocijalizacije i aspekte bezbjednosti. Mana ovog bliskog odnosa sa policijom jeste to što može da ograniči spremnost štićenika na saradnju. Ovaj nedostatak je razlog za ozbiljnu zabrinutost: kao što je jasno navela RAN EXIT radna grupa, štićenici se ne mogu naterati da se povuku ili deradikalizuju.
- Sprovođenje izlaznog programa direktno od strane policije
 Postoje situacije u kojima policajci imaju tako blizak odnos sa štićenikom da mogu direktno da sprovedu izlaznu intervenciju (npr. Orhus u Danskoj). Policija obavlja razgovor u okviru izlaznog programa. U tim slučajevima je presudno da policajci posjeduju stručnost neophodnu za sprovođenje izlaznih intervencija. Policijsko osoblje treba da bude obučeno i da ispunjava ostale preduslove za uspješan izlazni rad (videti ex post evaluaciju prethodno pomenutu u ovom pasusu). Ovdje je prednost u pristupu policijskim informacijama i smanjenom riziku od grešaka u komunikaciji koje se često dešavaju u multiagencijskoj saradnji. Međutim, takav odnos povjerenja između policije i štićenika je veoma rijedak.

Zaključak: zbog pravilne procjene nacionalne bezbjednosti i lične bezbjednosti uključenih profesionalaca, policija treba da bude blisko povezana s izlaznim radom. Ključno pitanje je: „Šta funkcioniše?“ Uključenost policije može da ometa ili da pomogne u izlaznom radu. Da bi izlazni rad mogao da ostvari željene rezultate, lokalni kontekst će odgovoriti koju bi optimalnu ulogu policija trebalo da ima, imajući u vidu pitanje povjerenja i dobrovoljnu prirodu izlaza.

4. Zaštita okruženja

Izazovi

Omogućavanje osobi s ekstremističkom prošlošću da se vrati u društvo predstavlja dva izazova u pogledu zaštite. Jedan izazov povezan je s povratnikovim neposrednim okruženjem: braćom i sestrama, vršnjacima i ostalim bliskim osobama. Da li su oni otporni i sposobni da se suprotstave potencijalnim rizicima i negativnim uticajima koji prate povratnike?

Drugi izazov je povezan s postojećim ekstremističkim mrežama. Kako je moguće izbjeći da takve mreže iskoriste stručnost, status i vještine koje je povratnik razvio tokom boravka u inostranstvu? Kako zaštititi povratnika od zastrašivanja ili uticaja ovih mreža?

Rješenja

Podrška porodice

Kada je riječ o neposrednom okruženju, pametno je procijeniti ranjivost i otpornost. Porodice mogu biti najvažniji partner u procesu resocijalizacije, ali takođe mogu vršiti negativan uticaj. Procjena pomaže u definisanju podrške koja je neophodna porodici, u radu na faktorima rizika i zaštite, kao i u stvaranju otpornosti kod pojedinih članova porodice i porodičnog sistema. Otpornost porodice se uopšteno može definisati kao dinamičan proces u porodicama (izloženim značajnom izvoru stresa ili negativnom uticaju), koji zahtijeva faktore zaštite i oporavka, a koje porodica i njeni članovi smatraju korisnim pri zdravom postupanju. Roditelji treba da pokažu da razumiju rizike i svoju roditeljsku ulogu u odnosu na povratnika i ostalu djecu.

Većina posla koji se odnosi na podršku porodici nije odgovornost policije. Presudno je da policija bude svjesna šta smije a šta ne smije u ovom radu, kao i da ne ometa bespotrebno proces pružanja podrške porodici¹⁵. Policija može doprinijeti analizi porodice i vršnjačkih grupa obezbjeđujući sopstvene informacije i informacije koje dobija od saradnika. U Orhusu (Danska) je policija omogućila porodične sastanke bez prisustva policajaca.

¹⁵ RAN Radna grupa za omladinu, porodice i zajednice (RAN YF&C). (2016). Ex post paper: 'Family support: what works?'. Preuzeto s https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_ex-post_paper_family_support_29-30_september_manchester_en.pdf

Bavljenje postojećim ekstremističkim mrežama

Odnos između bivšeg pripadnika ekstremističke grupe i postojećih mreža predstavlja još jednu dimenziju obezbjeđivanja i zaštite. Ne možemo da dozvolimo postojećim mrežama da iskoriste stručnost, status ili kontakte povratnika.

Države se bave ovim pitanjem primjenjujući različite mjere. Ponekad one čine sastavni dio specijalno prilagođenog programa koji sadrži i pozitivne i negativne podsticaje.

Potencijalne mjere za zaštitu okruženja uključuju sljedeće:

- Ograničavanje pristupa društvenim mrežama;
- Ograničavanje kretanja i ličnih kontakata;
- Ograničavanje pristupa medijima i štampi;
- Obavezna saradnja s mentorom;
- Elektronski nadzor.

Način na koji se ove mjere primjenjuju varira. Stručnjaci u Orhusu procjenjuju uticaje koje određeni postupci/ograničenja/mjere pojedinca imaju na uspjeh (ili neuspjeh) resocijalizacije. Ovo se radi zajedno sa štićenikom, prepuštajući mu odgovornost za izbor da li će nešto učiniti ili odlučiti da ništa ne preduzme. U drugim zemljama ove mjere čine sastavni dio međusobnog sporazuma između povratnika i rukovodioca personalizovane, specijalno napravljene ponude, na osnovu multiagencijskog upravljanja slučajem. U Velikoj Britaniji ove mjere mogu biti sastavni dio Mjere za istragu o prevenciji terorizma (TPIM). Ovo je civilni program koji pokušava da ograniči kretanje/povezivanje neke osobe da bi se smanjio rizik koji ta osoba predstavlja: pojedinci se mogu preseliti u druge dijelove zemlje, njihovi kontakti se mogu ograničiti itd. TPIM je namijenjen osobama koje ne mogu biti poslate u zatvor, ali koje se smatraju opasnim. Civil može da ospori TPIM (ili zasebne mjere u okviru TPIM) u zatvorenom sudskom postupku. Istovremeno se primjenjuju izlazne intervencije. Mjera TPIM je izuzetno intenzivna kada je riječ o resursima i do sada je primijenjena u svega nekoliko slučajeva, naime kada obavještajna služba smatra da je neka situacija izuzetno opasna, a nema dovoljno dokaza protiv određene osobe. Ova situacija se rijetko dešava.

Komunikacija

Takođe je neophodno uzeti u obzir potencijalne društvene nemire, odnosno otpor javnosti protiv „povratka teroriste“ na „naše ulice ili naše škole“. Ovo zahtijeva pametnu strategiju komunikacije i scenario krizne komunikacije u slučaju da nešto krene u pogrešnom pravcu. S obzirom na to da će se javna osuda odnositi na pitanja bezbjednosti, neophodan je koordiniran komunikacijski pristup lokalnih vlasti i policije.

Uloga policije

Na lokalnom nivou policija može da pomogne u pokretanju i optimizaciji multiagencijskog rada koji će štiti blisko okruženje, kao i čitavo društvo. Ovo se takođe može obaviti pod pokroviteljstvom lokalne uprave, ali u oba scenarija policija je u stanju da doprinese svojim informacijama i stručnošću, kao karika s obavještajnim službama i kao snažan oslonac koji podržava zakon.

5. Da li su policajci pripremljeni i spremni za povratnike?

Kratak odgovor je „Ne“. Nešto duži odgovor je: „Ne, ali znamo šta da radimo“.

Ne...

Prvi odgovor je negativan zbog izuzetne hitnosti izazova koji predstavljaju povratnici. Kako u vezi s brojem, tako i s profilisanjem rizika postoji potreba da se ubrza priprema za sve aktere, uključujući policiju. Na sastanku RAN POL učesnici su predvidjeli da obavještajni sektori i tajne službe neće imati dovoljno resursa i kadrova za praćenje potencijalno opasnih povratnika. Pri tome to ne uzima u obzir rad koji treba da se obavi sa džihadističkim ekstremistima koji „ne putuju“. Postoji veliki broj „domaćih“ džihadističkih ekstremista koji predstavljaju potencijalnu opasnost iako nijesu obučeni u takozvanom kalifatu. U pojedinim zemljama djeluju i visoko rizični desničarski i nasilni ljevičarski ekstremisti.

Zbog toga se angažuje policija i moguće je da će se to sve češće dešavati ukoliko to okolnosti zahtijevaju. Postoji jedinstvena dodana vrijednost za policajce u neposrednom okruženju, za policajce koji rade u susjedstvu i sa zajednicama, kao i za policajce koji su čvrsto povezani s nacionalnim obavještajnim službama, odnosno koji su (još čvršće) povezani i blisko saraduju s lokalnim akterima. Ti policajci mogu da odigraju ulogu u procjeni, ublažavanju rizika i u zaštiti porodica i zajednica.

Vrijedi pomenuti da je na nekoliko sastanaka RAN POL izražena zabrinutost zbog toga što su jedinstveni postupci ovih policajaca pod pritiskom budžetskih smanjenja i reorganizacije. Postoji rizik od preopterećivanja lokalne policije, što će ih spriječiti da daju doprinos svojim jedinstvenim preventivnim i angažovanim ulogama i kvalitetima.

... ali znamo šta da radimo

Izazov je nov i hitan na više načina, ali ne u istoj mjeri kao ostali: znamo šta radimo. Širom Evrope, naročito u sjeverozapadnoj Evropi, gradska policija počela je da radi na sprečavanju radikalizacije i ekstremizma koristeći praksu i pristupe koji će takođe biti primijenjeni kod ovog izazova. Nijesu nam potrebne potpuno nove mjere zaštite i procedure. Moramo se postarati da kapacitet, učinak i uticaj postojeće multiagencijske saradnje u pogledu dijeljenja informacija, izlaznog rada i zaštite budu na nivou. Glavni zadatak i odgovornost nacionalnih i lokalnih vlasti i rukovodstva svih

uključenih policijskih i nepolicijskih agencija jeste nadogradnja i postojećih i poboljšanih programa za podizanje svijesti. Sada je vrijeme da se optimizuju zakonodavstvo i protokoli za efikasan multiagencijski rad i dieljenje informacija. Znamo šta da radimo.

I nastavljamo da učimo. Izazovi se dalje razvijaju; što su veća naša saznanja na osnovu uspjeha i neuspjeha, to bi i svi koji obavljaju procjenu rizika i izlazni rad na bilateralnom, regionalnom, lokalnom i nacionalnom nivou trebalo da nastave da uče jedni od drugih. RAN POL i ostale radne grupe i Centar za izvrsnost RAN će ovo olakšati u mjeri u kojoj nam to dozvoljavaju ograničeni resursi.

Translated within:

